

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Społecznej

JOLANTA M. WOLIŃSKA

*Konstelacja postaw rodzicielskich wobec agresywnej
i nieagresywnej młodzieży*

A constellation of parental attitudes towards aggressive and non-aggressive youth

Poznawcze predyktory funkcjonowania systemu rodzinnego, szczególnie postawy rodzicielskie spostrzegane przez dorastającą młodzież, pełnią istotną rolę stymulującą rozwój osobowości dziewcząt i chłopców. Oddziaływanie wychowawcze rodziny realizowane jest za pośrednictwem świadomej działalności, ale też nieświadomie — przez tok czynności, zdarzeń, rodzinne wzory zachowań, głównie zaś przez wewnątrzrodzinne stosunki uczuciowe.

Postawa rodzicielska ukierunkowuje postępowanie matki czy ojca wobec córki lub syna i jest względnie trwałą strukturą (aktualnie przejawianą lub potencjalną) poznawczo-uczuciowo-wolicjonalną, w której wyraża się określony stosunek podmiotu (rodzica) wobec przedmiotu (własnego dziecka) (Marody 1976, Ziemska 1977, 1985).

Agresywność może mieć swoje źródło między innymi w systemie rodzinnym, jest to bowiem cecha osobowości jednostki „nabyta i utrwalona w procesie jej rozwoju na podstawie uczenia społecznego, a polegająca na częstych, nieadekwatnych do bodźca reakcjach agresywnych o znacznym nasileniu, występujących w stosunku do szerokiego zakresu obiektów społecznych [...] współwystępująca często z nieumiejętnością kontrolowania reakcji i wyraźną wrogością w stosunku do otoczenia (Frączek 1975, s. 45).

Ta właściwość indywidualna cechuje się więc heterogenicznością zarówno jeśli chodzi o manifestację, psychologiczną regulację, jak i etiologię (Biela 1989, Frączek 1986, 1996, Wolińska 1996).

Dowodzono empirycznie, iż do postaw rodzicielskich mających znaczenie agresyjne dla młodzieży należą: dystans uczuciowy, nadmierna kontrola oraz niekonsekwentna dyscyplina (Wolińska 1996).

Rozpatrywanie wpływu postaw wychowawczych rodziców na agresywność ich dzieci obliguje do podjęcia analizy zgodności lub jej braku czy wręcz przeciwstawności postaw macierzyńskich i ojcowskich. Korzystna wychowawczo jest sytuacja, w której postawy obojga rodziców są pozytywne, z uwzględnieniem jednakże naturalnych różnic związanych np. z pełnioną rolą społeczną. Dzieci wychowywane w takiej rodzinie są najmniej agresywne. Postawy odmienne, jednakże nie przeciwstawne, podwyższają agresywność wychowanków, która wzrasta jeszcze bardziej wskutek oddziaływań skrajnie odmiennych matki i ojca (np. pozytywno-negatywnych czy negatywno-pozytywnych). Maksymalnie agresyjne są postawy podobnie negatywne (Brzozowski 1988).

Interesujące wydaje się więc prześledzenie poza podobieństwami także różnic między oddziaływaniem wychowawczym ojców a oddziaływaniem matek wobec dziewcząt i chłopców — nieagresywnych lub agresywnych. Punktem wyjścia do tego typu analiz są wyniki badań kwestionariuszowych populacji uczniów klas VII i VIII szkół podstawowych małego miasta — dziewcząt i chłopców z rodzin pełnych ($N=504$). Zastosowane metody to: Kwestionariusz do Badania Zachowania się Rodziców w Percepcji Dziecka — CRPBI E. S. (Kowalski 1982) oraz kwestionariusz do badania agresywności „Nastroje i Humory” A. H. Bussa i A. Durkee, w adaptacji M. Chojnowskiego (1972).

W badaniach własnych wskaźnik poziomu agresywności (WOA) oraz płć stanowiły zmienne kryterialne doboru grup porównawczych (nieagresywnych NA i agresywnych A). Wynik ogólny agresywności (WOA) według kwestionariusza „Nastroje i Humory” Bussa i Durkee był następujący: dla całej grupy badanej $\bar{x}=89,22$, dla chłopców $\bar{x}_M=89,00$ $N_M=254$, dla dziewcząt $\bar{x}_K=89,46$, odchylenie standardowe $sd=26,30$, $sd_M=25,85$, $sd_K=26,81$, wariancja $ss=691,95$, $ss_M=667,98$, $ss_K=718,98$, wartość minimalna $min=0$, wartość maksymalna $max=158$.

Celem badań było przeanalizowanie układu postaw rodzicielskich (ojcowskich i macierzyńskich) wobec młodzieży dorastającej (chłopców i dziewcząt) o skrajnych nasileniach agresywności.

W tab. 1 zaprezentowane zostaną:

1. Różnice między postawami ojcowskimi i macierzyńskimi w stosunku do chłopców (nieagresywnych oraz agresywnych).
2. Różnice między postawami ojcowskimi i macierzyńskimi w stosunku do dziewcząt (nieagresywnych oraz agresywnych).

Grupę badanej młodzieży ($N=504$) podzielono według płci i nasilenia agresywności (WOA) na podgrupy: nieagresywną (NA), wyniki w przedziale

0–63 $NA_M = 41$, $NA_K = 39$; najliczniejszą — przeciętnie agresywną (PRZ), wyniki od 64 do 114, $PRZ_M = 171$, $PRZ_K = 164$, a także agresywną (AGR), przedział wyników 115–158, $AGR_M = 42$, $AGR_K = 47$. Analizowane będą wpływy postaw wychowawczych rodziców w percepcji młodzieży na dziewczęta i chłopców z grup o ekstremalnych nasileniach agresywności — NA, AGR.

Ad 1. Postawy z grupy „bliskość uczuciowa” tak wobec nieagresywnych, jak i agresywnych chłopców są różne dla obojga rodziców — statystycznie istotnie wyższe u matek, co oznacza, że bez względu na poziom agresywności syna matki górują nad ojcami w przejawianiu pozytywnego, bliskiego uczuciowo stosunku do dziecka, nacechowanego akceptacją, koncentracją emocjonalną i pozytywnym zaangażowaniem w sprawę chłopca.

Postawy ojcowskie i macierzyńskie oceniane jako dystans uczuciowy wobec synów są zdecydowanie wyższe wobec agresywnych chłopców w porównaniu z postawami w stosunku do nieagresywnych. Postawy ojców oceniane jako dystans uczuciowy wobec synów są w grupie nieagresywnej istotnie bardziej nasilone od tego typu postaw matek. Podobna różnica (o charakterze tendencji) występuje wobec chłopców agresywnych. W relacji agresywnych synów oboje rodzice w podobnym stopniu unikają kontaktów i wrogo odsuwają się od nich (ojcowie nieco bardziej — nieistotnie statystycznie). Ogólnie, zdaniem agresywnych synów, zarówno ojcowie, jak i matki prezentują wobec nich dystans uczuciowy na podobnym, nieistotnie statystycznie różnym poziomie.

W zakresie postaw kontrolnych rodziców zauważyć można, że postawa oceniana przez synów jako stosowanie przymusu rodzicielskiego wykazuje w grupie nieagresywnych chłopców istotnie wyższe nasilenie u ojców niż u matek, natomiast wobec agresywnych synów wskaźniki tej postawy są u obojga rodziców jedynie nieznacznie różne, ale wyższe niż u rodziców chłopców nieagresywnych.

Matki przewyższają ojców w nadmiernej ingerencji w sprawę dziecka — w grupie synów nieagresywnych różnica ta jest nieistotna statystycznie, wobec agresywnych — istotna. Nieagresywnym synom matki istotnie częściej niż ojcowie wpajają stały niepokój, natomiast rodzice agresywnych chłopców nie różnią się istotnie statystycznie spostrzeganym przez dzieci postępowaniem w tym zakresie. Mało zróżnicowane ze względu na płeć rodzica jest wpajanie poczucia winy synom nieagresywnym, wyraźnie jednak nasila się ze wzrostem agresywności chłopców, głównie u matek. Postawy kontrolujące rodziców, różne w swoich przejawach — postawach cząstkowych, nie wykazują różnic w poziomie wskaźników u ojców i matek w obrębie grupy chłopców nieagresywnych lub agresywnych, mimo że różnią się między tymi grupami — dla chłopców agresywnych są wyższe.

Postawa rodzicielska spostrzegana jako niekonsekwentna dyscyplina przeważa u ojców w porównaniu z matkami głównie wobec nieagresywnych synów, a rodzice chłopców agresywnych są podobnie niekonsekwentni.

Tab. 1. Percepcja postaw ojcowskich i macierzyńskich w grupach chłopców i dziewcząt o skrajnych test t-Studenta istotności różnic
 Perception of the attitudes of fathers and mothers in groups of boys and girls with extreme t-Student inter-group differences,

Postawy rodzicielskie — skala wg CRPBI	Nieagresywni chłopcy (N=41)						Agresywni chłopcy (N=42)					
	ojciec		matka		t	p	ojciec		matka		t	p
	\bar{x}	sd	\bar{x}	sd			\bar{x}	sd	\bar{x}	sd		
1. Akceptacja	22,11	5,50	25,64	4,35	-4,90	,000	20,24	5,22	23,66	4,08	-3,75	,001
2. Koncentracja na dziecku	18,44	4,99	24,05	4,18	-8,02	,000	17,76	4,80	22,95	4,76	-5,12	,000
3. Posiadanie	18,29	5,51	21,61	4,98	-3,77	,001	18,71	4,12	22,62	4,54	-5,57	,000
7. Pozytywne zaangażowanie	20,29	4,57	24,14	4,44	-5,43	,000	19,94	4,84	23,04	5,02	-3,26	,002
13. Akceptacja indywidualności	20,85	4,49	22,71	4,42	-2,67	,011	20,83	4,22	23,69	3,70	-3,49	,001
Bliskość uczuciowa	20,00	4,19	23,63	3,90	-6,15	,000	19,50	3,91	23,19	3,26	-5,24	,000
4. Odrzucanie	14,73	4,29	13,24	3,64	2,26	,029	19,02	4,61	17,23	4,60	2,14	,038
16. Wrogie odsuwanie się	16,02	4,83	13,99	3,62	2,92	,006	19,64	4,60	18,12	3,80	1,83	,075
17. Unikanie kontaktów	16,10	4,98	14,63	4,41	1,70	,096	19,09	5,47	19,14	4,82	-0,05	,962
Dystans uczuciowy	15,62	4,00	13,96	3,09	2,96	,005	19,25	3,64	18,17	3,60	1,66	,104
5. Nadzór	22,19	4,56	21,17	5,14	1,31	,199	23,76	3,67	23,05	4,53	0,85	,398
6. Stosowanie przymusu	16,54	3,77	15,51	3,40	1,96	,057	19,43	5,10	18,86	4,98	0,61	,542
8. Nadmierna ingerencja	15,90	4,22	16,88	5,18	-1,24	,221	17,90	5,30	20,09	5,96	-2,63	,012
9. Wpajanie poczucia winy	17,27	5,05	17,95	4,74	-1,20	,238	20,05	4,58	22,38	4,31	-3,00	,005
10. Wrogi nadzór	18,84	4,50	18,18	4,67	0,99	,330	22,89	4,45	22,86	3,95	0,05	,960
15. Wpajanie stałego niepokoju	18,39	4,63	16,49	4,75	3,01	,005	22,09	5,13	21,12	5,40	1,03	,309
Kontrola	18,19	3,23	17,70	5,46	1,19	,242	21,02	3,40	21,39	3,77	-0,69	,497
12. Niestosowanie przymusu	14,88	4,36	14,49	4,19	0,63	,534	16,52	4,57	16,95	4,96	-0,45	,656
14. Rozluźniona dyscyplina	19,56	4,74	21,27	4,64	-1,98	,055	20,33	4,71	21,86	3,81	-1,74	,089
18. Skrajna autonomia	17,56	5,70	16,63	5,58	1,70	,097	17,57	5,65	18,52	5,81	-0,97	,339
Autonomia	17,53	3,80	17,46	3,74	-0,28	,781	18,14	3,44	19,11	3,54	-1,47	,150
11. Niekonsekwentna dyscyplina	17,12	5,48	15,37	4,53	2,15	,037	21,52	4,23	21,21	5,68	0,42	,680

Percepowane u obojga rodziców postawy autonomiczne są w swych przejawach nieistotnie statystycznie zróżnicowane zarówno w grupie nieagresywnych, jak i agresywnych synów.

nasileniach agresywności (\bar{x} — średnie grupowe wyników, sd — odchylenia standardowe, t — międzygrupowych, p — poziom istotności wyników)

intensity of aggression (\bar{x}) — mean group results, sd — standard deviation, t — test of significance
 p — level of significance results

Nieagresywne dziewczęta (N=41)						Agresywne dziewczęta (N=42)					
ojciec		matka		t	P	ojciec		matka		t	P
\bar{x}	sd	\bar{x}	sd			\bar{x}	sd	\bar{x}	sd		
24,42	4,61	25,58	4,37	-1,75	,088	20,43	6,41	22,90	5,84	-2,64	,011
22,10	5,67	25,43	3,84	-4,70	,000	18,68	6,13	21,98	5,15	-3,00	,000
19,13	4,32	22,36	3,72	-4,47	,000	17,25	5,21	21,23	4,36	-5,09	,000
22,24	5,12	24,29	3,65	-3,48	,001	20,00	5,20	21,57	4,47	-2,24	,030
22,34	3,75	22,62	4,14	-0,39	,696	20,62	5,45	22,31	4,48	-2,20	,000
22,04	3,80	24,06	3,22	-4,52	,000	19,39	4,97	22,00	3,92	-4,25	,000
15,16	3,63	14,45	4,05	1,23	,225	18,38	4,71	17,32	4,85	1,40	,168
15,26	3,92	14,20	3,89	1,52	,136	20,08	5,75	17,77	4,77	3,14	,005
16,77	5,63	15,90	4,77	1,23	,226	19,74	4,94	20,13	5,38	-0,47	,042
15,73	3,32	14,85	3,54	2,10	,042	19,40	4,26	18,40	4,08	1,79	,080
20,56	5,07	20,15	5,66	0,55	,584	21,57	5,02	22,42	4,83	-0,86	,393
15,69	4,27	15,38	3,12	0,52	,605	17,23	3,62	17,36	3,89	-0,19	,854
15,18	4,51	16,26	5,33	-1,42	,164	16,64	4,65	18,38	5,20	-2,02	,049
17,28	4,91	18,92	4,74	-0,45	,019	19,91	4,95	20,68	5,01	-0,89	,376
17,44	3,79	18,14	4,51	-1,01	,321	20,66	4,52	21,04	4,73	-0,46	,046
15,44	4,25	16,36	4,72	-1,04	,305	19,70	5,58	19,98	5,21	-0,27	,767
16,93	3,31	17,54	3,36	-1,54	,132	19,29	3,47	19,98	3,11	-1,17	,249
16,67	5,37	15,79	4,54	1,05	,302	16,98	4,88	15,79	3,94	1,31	,190
22,69	5,03	22,51	4,69	0,22	,830	19,87	4,67	20,21	4,24	-0,40	,691
17,95	5,12	16,97	6,05	1,28	,207	16,97	5,76	16,25	5,81	0,74	,462
19,10	3,90	18,43	3,86	1,24	,222	17,90	3,28	17,42	3,31	0,76	,450
16,77	4,09	15,85	4,24	1,22	,232	20,64	4,99	18,85	5,20	2,09	,042

Ad 2. Wskaźniki średnich wyników grupowych bliskich uczuciowo postaw rodzicielskich są we wszystkich przejawach (postawa naczelną i postawy cząstkowe) tak w grupie nieagresywnych, jak i agresywnych córek wyższe u matek niż u ojców. Przewaga ta jest wysoce istotna statystycznie, jeśli chodzi o po-

stawy: koncentracji na dziecku, posiadania, pozytywnego zaangażowania oraz ogólnie bliskości uczuciowej. Postawy akceptujące indywidualność dorastających dziewcząt są bardziej nasilone u matek niż u ojców, głównie wobec agresywnych córek, ale też nieagresywnych. Spostrzegana u ojców akceptacja indywidualności dziewcząt wiąże się z poziomem ich agresywności, bowiem ojcowie mniej akceptują indywidualność córek agresywnych. Różnica w tym zakresie nie występuje u matek.

Wskaźniki percepcyjne postaw rodzicielskich, świadczące o dystansie uczuciowym wobec córek, są przeważnie zbliżone wielkością w obrębie badanej grupy — nieagresywnej lub agresywnej, co oznacza, że są statystycznie nieistotnie różne (np. unikanie kontaktów z agresywnymi córkami), ale przede wszystkim (nieistotnie statystycznie) wyższe u ojców niż u matek. Jedynie wrogie odsuwanie się rodziców od agresywnych córek, jak też dystans uczuciowy wobec nieagresywnych dziewcząt są istotnie statystycznie wyższe u ojców niż u matek.

Nasilenie spostrzeganych jako kontrolujące postaw rodziców jest mało zróżnicowane w zależności od ich płci. Tylko matki agresywnych córek istotnie intensywniej ingerują nadmiernie w ich sprawy niż ojcowie. Spostrzegane przez dziewczęta wpajanie poczucia winy przez rodziców nieagresywnym córkom przejawiają istotnie częściej ich matki niż ojcowie.

Nieistotnie statystycznie są różnice średnich wyników między percepowanymi przez córki postawami macierzyńskimi i ojcowskimi; świadczące o autonomii w wychowaniu dziewcząt nieagresywnych i agresywnych. W odczuciu córek ojcowie stosują bardziej niekonsekwentną dyscyplinę wobec agresywnych dziewcząt niż matki.

Podsumowując wpływ percepowanych postaw wychowawczych rodziców na agresywność ich dorastających dzieci na podstawie nasilenia średnich wartości grupowych wyników poszczególnych postaw oraz ich podobieństwa lub różnic u ojców i matek (tab. 1), należy stwierdzić, że:

Matki nieagresywnych chłopców spostrzegane są przez swoje dzieci jako bliskie uczuciowo — akceptujące, pozytywnie zaangażowane emocjonalnie, koncentrujące się na sprawach chłopców i podkreślające ich indywidualność. Dzięki rozluźnionej dyscyplinie, konsekwencji wychowawczej i umiarkowanej kontroli synów dają im rozsądną swobodę.

Percepowane postawy ojcowskie wobec nieagresywnych chłopców to przede wszystkim ich akceptacja, pozytywne zaangażowanie i akceptowanie indywidualności, ale również nadzorowanie synów połączone z wpajaniem stałego niepokoju oraz rozluźnioną dyscypliną, a także konsekwentną dyscypliną w wychowaniu.

Matki agresywnych synów są w ich ocenie: kochające, akceptujące indywidualność chłopców, pozytywnie zaangażowane uczuciowo, a jednocześnie nad-

zorujące, w znacznym stopniu wrogo, z dystansem uczuciowym, wpajające stały niepokój i poczucie winy, ale też niekonsekwentne w wychowaniu i często rozluźniające dyscyplinę wobec synów.

W ocenie chłopców agresywnych ojcowie w kontaktach z nimi preferują kontrolę, a nawet wrogi nadzór, wpajanie stałego niepokoju i poczucia winy oraz niekonsekwentną dyscyplinę, a jednocześnie akceptację indywidualności dziecka. Poza tym są w podobnym stopniu akceptujący emocjonalnie, pozytywnie zaangażowani, co odrzucający uczuciowo, a także rozluźniający dyscyplinę wychowawczą.

Matki nieagresywnych dziewcząt spostrzegane są jako kochające, co wyraża się w akceptacji, koncentracji uczuciowej i pozytywnym zaangażowaniu w sprawy córek. Postawy macierzyńskie można określić tu jako konsekwentne, nadzorujące, wpajające poczucie winy oraz zapewniające dziewczętom autonomię poprzez rozluźnioną dyscyplinę.

Postawy ojcowskie wobec nieagresywnych dziewcząt można scharakteryzować następująco: bliskość uczuciowa, przejawiana jako akceptacja, skoncentrowanie się na sprawach córek, pozytywne zaangażowanie oraz akceptacja ich indywidualności. Ojcowie są także konsekwentni w wychowaniu, a jednocześnie często rozluźniają dyscyplinę córkom, dając im rozumną swobodę.

Matki dziewcząt agresywnych postrzegane są jako darzące dzieci miłością, akceptujące, pozytywnie zaangażowane, koncentrujące się na wychowaniu córek, ale także wrogo nadzorujące, wpajające poczucie winy i stały niepokój. Unikają one kontaktów z dziewczętami oraz niezbyt konsekwentnie egzekwują dyscyplinę — rozluźniają ją.

Ojcowie agresywnych dziewcząt mają postawy ambiwalentne — w równym stopniu są bliscy, akceptujący, co odrzucający uczuciowo. Spostrzegani są przede wszystkim jako wrogo odsuwający się od córek, kontrolujący poprzez wrogi nadzór, wpajanie stałego niepokoju, ale też pozytywnie zaangażowani, akceptujący indywidualność dziewcząt oraz rozluźniający dyscyplinę wychowawczą i niekonsekwentni.

Można zauważyć, że matki postrzegane są przez dorastające dzieci jako bliższe uczuciowo niż ojcowie, kochają one w pewnym sensie bezwarunkowo, natomiast ojcowie w większym stopniu uzależniają swoje postawy (głównie o charakterze bliskości uczuciowej) od cech młodzieży, w tym wypadku od nasilenia agresywności synów czy córek.

Dokładniejszy obraz układu postaw rodzicielskich wobec agresywnych adolescentów można uzyskać dzięki porównaniu średnich wyników postaw ojcowskich wobec agresywnych chłopców ze średnimi tychże wyników wobec agresywnych dziewcząt (tab. 2) oraz analogicznie odnośnie do postaw macierzyńskich wobec agresywnych chłopców i agresywnych dziewcząt (tab. 3).

Okazuje się, że ojcowie agresywnych dzieci spostrzegani są jako bardziej kontrolujący synów niż córki. Przejawia się to zwiększonym nadzorem, dokładniej — wrogim nadzorem chłopców, wpajaniem im stałego niepokoju i stosowaniem przymusu ojcowskiego, bardziej w stosunku do synów niż córek. Podobną konkluzję z badań nad różnicami percepcji postaw rodzicielskich w zależności od płci rodzica i dziecka przedstawił W. S. Kowalski (1980), według którego ojcowie są bardziej wymagający wobec synów i stosują w stosunku do nich więcej bezpośrednich form kontroli niż matki. Potwierdza to częściowo tezę zaproponowaną przez Dropplemana i Schaefera (1963) oraz Emmericha (1962), zgodnie z którą rodzic tej samej płci co dziecko przejawia w jego wychowaniu bardziej nasiloną kontrolę (głównie bezpośrednią) w porównaniu z rodzicem płci odmienniej. W niniejszych badaniach zależność taką zaobserwowano jedynie w diadzie ojciec—agresywny syn (tab. 2).

Spostrzegane przez dorastające dzieci postawy macierzyńskie (tab. 3) są zróżnicowane ze względu na płeć agresywnego dziecka w przejawianiu kontroli i zapewnianiu autonomii. Matki w większym stopniu wrogo nadzorują agresywnych synów w porównaniu z agresywnymi córkami. Wychowanie macierzyńskie jest jednocześnie mniej konsekwentne (niekonsekwentna dyscyplina) oraz nacechowane rozluźniającą dyscypliną wobec chłopców, istotnie różne niż w stosunku do dziewcząt.

Wydaje się, iż rodzice mają na ogół podobne percepcowane przez ich dorastające dzieci postawy wychowawcze wobec agresywnych adolescentów — dziewcząt i chłopców. Obserwuje się jednak wyjątki — różnice w przejawach władzy rodzicielskiej nad agresywną młodzieżą obu płci. Dotyczą one przede wszystkim rodzicielskiego kontrolowania, a także dawania autonomii dzieciom przez matki oraz ich niekonsekwentnej dyscypliny w wychowaniu agresywnej młodzieży. Pozostałe postawy wobec agresywnych dorastających percepcowane przez nich u swoich rodziców zróżnicowane są, z uwzględnieniem płci dziecka, nieistotnie statystycznie u ojców i matek. Podobnie spostrzegane są więc zarówno postawy pozytywne — z grupy „bliskość uczuciowa” oraz w przypadku wyłącznie postaw ojcowskich — „autonomia”, ale też negatywne, przejawiane jako rodzicielski dystans uczuciowy wobec agresywnej młodzieży.

Nasuwa się więc wniosek, zgodnie z którym płeć dorastającego agresywnego dziecka ma znaczenie jedynie dla podwyższonego kontrolowania rodzicielskiego chłopców, jak też macierzyńskiego sterowania autonomią — zmniejszaną wobec dziewcząt i niekonsekwencji matek głównie w stosunku do synów.

Agresywność młodzieży jest w znacznym stopniu kształtowana za pośrednictwem wspomnianych postaw dystansowo-nadzorujących, a jednocześnie niekonsekwentnych postaw wychowawczych rodziców, co sprawia, że niezaspokajane są znaczące potrzeby adolescentów — kontaktu uczuciowego, potrzeby miłości

Tab. 2. Średnie (\bar{x}), odchylenia standardowe (sd) oraz istotności różnic (t) postaw ojcowskich (PO) wobec dzieci agresywnych (AGR) — chłopców (N = 42) i dziewcząt (N = 47)
 Means (\bar{x}), standard deviations (sd) and significance of results (t) of fathers' attitudes (PO) towards aggressive children (AGR) — boys (N = 42) and girls (N = 47)

Nazwa postawy (PO) — skala wg CRPBI	Agresywni chłopcy		Agresywne dziewczęta		test t-Stu- denta	p	Różnice między- grupowe
	M \bar{x}	sd	K \bar{x}	sd			
1. Akceptacja	20,24	5,22	20,43	6,41	-0,15	,880	n.i.
2. Koncentracja na dziecku	17,76	4,80	18,68	6,13	-0,79	,431	n.i.
3. Posiadanie	18,71	4,12	17,25	5,21	1,47	,144	n.i.
4. Odrzucanie	19,02	4,61	18,38	4,71	0,65	,519	n.i.
5. Nadzór	23,76	3,67	21,57	5,02	2,36	,021	M>K
6. Stosowanie przymusu	19,43	5,10	17,23	3,62	2,31	,023	M>K
7. Pozytywne zaan- gażowanie	19,94	4,84	20,00	5,20	-0,06	,956	n.i.
8. Nadmierna inge- rencja	17,90	5,30	16,64	4,65	1,19	,237	n.i.
9. Wpajanie po- czucia winy	20,05	4,58	19,91	4,95	0,13	,896	n.i.
10. Wrogi nadzór	22,89	4,45	20,66	4,52	2,33	,022	M>K
11. Niekonsekwentna dyscyplina	21,52	4,23	20,64	4,99	0,91	,368	n.i.
12. Niestosowanie przymusu	16,52	4,57	16,89	4,88	-0,37	,713	n.i.
13. Akceptacja indy- widualności	20,83	4,22	20,61	5,45	0,22	,830	n.i.
14. Rozluźniona dyscyplina	20,33	4,71	19,87	4,67	0,46	,645	n.i.
15. Wpajanie stałego niepokoju	22,09	5,13	19,70	5,58	2,11	,038	M>K
16. Wrogie odsuwa- nie się	19,64	4,60	20,08	5,75	-0,40	,692	n.i.
17. Unikanie kon- taktów	19,09	5,47	19,77	4,94	-0,59	,560	n.i.
18. Skrajna auto- nomia	17,57	5,65	16,94	5,76	0,52	,601	n.i.
Bliskość uczuciowa	19,50	3,91	19,39	4,97	0,11	,913	n.i.
Dystans uczuciowy	19,25	3,64	19,40	4,26	-0,18	,859	n.i.
Kontrola	21,02	3,40	19,29	3,47	2,38	,020	M>K
Autonomia	18,14	3,44	17,90	3,28	0,34	,736	n.i.

rodzicielskiej, poczucia bezpieczeństwa, akceptacji itp. Taka sytuacja wychowawcza drastycznie ogranicza istotną dla rozwoju dziewcząt i chłopców aktywność i swobodę czy samodzielność, a nawet samorealizację, przy tym prezentuje też

Tab. 3. Średnie (\bar{x}), odchylenia standardowe (sd) oraz istotności różnic (t) postaw macierzyńskich (PO) wobec dzieci agresywnych (AGR) — chłopców (N=42) i dziewcząt (N=47)
 Means (\bar{x}), standard deviations (sd) and significance of results (t) of mothers' attitudes (PO) towards aggressive children (AGR) — boys (N=42) and girls (N=47)

Nazwa postawy (PO) — skala wg CRPBI	Agresywni chłopcy		Agresywne dziewczęta		test t-Studenta	p	Różnice między- grupowe
	\bar{x}	M sd	\bar{x}	K sd			
1. Akceptacja	23,66	4,08	22,90	5,84	0,72	,474	n.i.
2. Koncentracja na dziecku	22,95	4,76	21,98	5,15	0,93	,357	n.i.
3. Posiadanie	22,62	4,54	21,23	4,36	1,46	,147	n.i.
4. Odrzucanie	17,23	4,60	17,32	4,85	-0,09	,931	n.i.
5. Nadzór	23,05	4,53	22,42	4,83	0,63	,532	n.i.
6. Stosowanie przymusu	18,86	4,98	17,36	3,89	1,57	,12	n.i.
7. Pozytywne zaangażowanie	23,03	5,02	21,57	4,47	1,47	,152	n.i.
8. Nadmierna ingerencja	20,09	5,96	18,38	5,20	1,44	,155	n.i.
9. Wpajanie poczucia winy	22,38	4,37	20,68	5,01	1,72	,089	n.i.
10. Wrogie nadzór	22,86	3,95	21,04	4,73	1,98	,051	M>K
11. Niekonsekwentna dyscyplina	21,21	5,68	18,85	5,20	2,04	,045	M>K
12. Niestosowanie przymusu	16,95	4,96	15,79	3,94	1,22	,227	n.i.
13. Akceptacja indywidualności	23,69	3,70	22,31	4,48	1,58	,117	n.i.
14. Rozluźniona dyscyplina	21,86	3,81	20,21	4,24	1,93	0,57	M>K
15. Wpajanie stałego niepokoju	21,12	5,40	19,98	5,21	1,01	,315	n.i.
16. Wrogie odsuwanie się	18,12	3,80	17,77	4,78	0,39	,694	n.i.
17. Unikanie kontaktów	19,14	4,82	20,13	5,38	-0,91	,365	n.i.
18. Skrajna autonomia	18,52	5,81	16,25	5,82	1,84	,070	n.i.
Bliskość uczuciowa	23,19	3,26	22,00	3,92	1,57	,121	n.i.
Dystans uczuciowy	18,17	3,60	18,40	4,08	-0,29	,771	n.i.
Kontrola	21,39	3,77	19,98	3,11	1,92	,058	M>K
Autonomia	19,11	3,54	17,42	3,31	2,33	,022	M>K

różne formy agresji. W efekcie frustracja wymienionych potrzeb dorastającego młodego człowieka sprzyja zaburzeniom rozwoju — szczególnie emocjonalnego, następnie społecznego, przejawianego na przykład nasiloną agresywnością

(Braun-Gałkowska 1987, Frączek, Pufal-Struzik 1996, Pospiszyl 1989, Wolińska 1996).

Analizowane różnice układu postaw rodzicielskich wobec młodzieży okazały się stosunkowo niewielkie, co skłania do konkluzji, zgodnie z którą płęć tak rodziców, jak i dziecka w wieku dorastania nie różnicuje istotnie agresywnego postępowania w diadach rodzic—dziecko. Wydaje się, iż problem frustracji ważnych potrzeb psychicznych adolescentów ma znaczenie nadrzędne w stosunku do tego, który z rodziców jest jego sprawcą. Niewątpliwie najtrudniejszą — najbardziej agresywną czy nawet patologiczną sytuację ma młodzież z rodzin, w których oboje rodzice postrzegani są jako odrzucająco-kontrolujący i niekonsekwentni. Duże znaczenie mają wymienione postawy prezentowane wyłącznie przez jednego z rodziców, szczególnie przez matki, tym bardziej że oczekiwania społeczne (macierzyńska rola ekspresyjna) są zupełnie odmienne. Istnieje też silniejsza potrzeba związku uczuciowego dziecka z matką niż z ojcem, toteż poważniejsze są skutki tej frustracji (Rembowski 1986, Wolińska 1989). Do takiego wniosku upoważnia (tab. 1) istotna przewaga macierzyńskiej bliskości uczuciowej nad ojcowską. Taka konstelacja postaw wychowawczych rodziców akcentuje szczególną rolę matki w kształtowaniu cech jej dziecka — pozytywnych (w przypadku silnej więzi uczuciowej), ale też negatywnych, w tym agresywności, w przypadku gdy córka czy syn są odrzucani i brak jest bliskości uczuciowej.

BIBLIOGRAFIA

- Biela A., *Współczesne tendencje w psychologii poznawczej*, „Przegląd Psychologiczny” 1989, nr 1.
- Braun-Gałkowska M., *Patologia i terapia postaw rodzinnych* [w:] A. Biela, Z. Uchnast, T. Witkowski (red.), *Wykłady z psychologii w KUL, RW KUL, Lublin 1987*.
- Brzozowski P., *Postawy wychowawcze rodziców a agresywność dzieci* [w:] K. Pospiszyl (red.), *Z badań nad postawami rodzicielskimi*, Lublin 1988.
- Choynowski M., *Pomiar w psychologii* [w:] J. Koziński (red.), *Problemy psychologii matematycznej*, PWN Warszawa 1971.
- Droppleman L. F., Schaefer E. S., *Boys and girls reports of maternal and paternal behavior*, „Journal of Abnormal Social Psychology” 1963, nr 67.
- Emmerich W., *Variations in the parent's roles as a function of sex and the child's sex and age*, „Merill-Palmer Quarterly” 1962, nr 8.
- Frączek A., *Mechanizmy regulacyjne czynności agresywnych* [w:] I. Kurcz, J. Reykowski (red.), *Studia nad teorią czynności ludzkich*, PWN, Warszawa 1975.
- Frączek A. (red.), *Studia nad uwarunkowaniami i regulacją agresji interpersonalnej*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1986.
- Frączek A., *Trajektorie i warunki rozwoju agresji interpersonalnej* [w:] *Program i streszczenia na XXIX Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*, Gdańsk 1986.
- Frączek A., Pufal-Struzik I. (red.), *Agresja wśród dzieci i młodzieży. Perspektywa psychoedukacyjna*, Kielce 1996.

- Kowalski W. S., *Percepcja postaw rodzicielskich przez młodzież w zależności od płci rodziców i płci dziecka*, „Problemy Rodziny” 1980, nr 4.
- Kowalski W. S., *Metoda kwestionariuszowa w badaniach psychologicznych środowiska rodzinnego*, Lublin 1982.
- Marody M., *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy*, PWN, Warszawa 1976.
- Pospiszył I., *Przemoc wobec dziecka — zarys teoretycznych koncepcji*, „Psychologia Wychowawcza” 1989, nr 2.
- Wolińska J. M., *Fenomen miłości macierzyńskiej. W. Sluckin, M. Herbert, A. Sluckin. Mutterliebe — auf den ersten Blick? Genese und Wachstum einer menschlichen Beziehung*, Bern–Stuttgart–Toronto 1986, recenzja, „Problemy Rodziny” 1989, nr 1.
- Wolińska J. M., *Rodzina jako źródło uwarunkowań agresywności młodzieży dorastającej* [w:] S. Arasymowicz (red.), *Kultura fizyczna a rodzina. Materiały z konferencji naukowo-metodycznej*, Biała Podlaska 1986.
- Ziemska M. (red.), *Rodzina a dziecko*, PWN, Warszawa 1986.
- Ziemska M., *Rodzina a osobowość*, WP, Warszawa 1977.

SUMMARY

The cognitive predictors of the functioning of the family system — mainly parental attitudes perceived by adolescent girls and boys doubtlessly contribute to the development of their personality.

The analysed individual property of the adolescents was their aggression determined by emotional distance, excessive control and inconsistency in the way their parents brought them up.

Therefore, it seems interesting to monitor not only the similarities but also differences between the fathers' and mothers' influence on girls and boys — both aggressive and non-aggressive ones.

The paper will present the following:

1. Differences between the attitudes of fathers and mothers towards the boys (aggressive and non-aggressive ones).

2. Differences between the attitudes of fathers and mothers towards the girls (aggressive and non-aggressive ones).